

Interview met Milo Rau over ‘Antigone in de Amazone’, voorjaar 2023

Jonas Mayeur: **Na de productie van *Orestes in Mosul* in de voormalige hoofdstad van de Islamitische Staat en de Jezusfilm *The New Gospel* in vluchtelingenkampen in het zuiden van Italië, volgt nu het derde deel van jouw *Trilogie van Klassieke Mythen*. Waarom *Antigone* van Sophocles en waarom net het Amazonegebied?**

Milo Rau: “Ik heb bijna zeven jaar Oudgrieks gestudeerd en als afstudeerproject heb ik *De Bacchae* van Euripides opnieuw vertaald. Griekse tragedies hebben mij dus altijd geboeid en *Antigone* is zonder twijfel de meest beroemde tragedie. Goethe noemt ze het absolute summum van Westerse poëzie: kristallijn en profetisch, waanzinnig complex en tegelijkertijd zo eenvoudig dat het bijna grotesk lijkt. Van Brecht tot Anouilh, van Judith Butler tot Anne Carson, het stuk is al vaker aan nieuwe interpretaties onderworpen. De plot, zoals ik al zei, is vrij recht voor de raap, eigenlijk een reeks van ontmoetingen en koorzangen. Wanneer Antigone haar broer Polyneikes begraaft, schendt ze hiermee het verbod van koning Creon omdat Polyneikes uitgeroepen werd tot vijand van de staat. De filosoof Hegel zag de confrontatie tussen Antigone en Creon als de confrontatie tussen traditionele goddelijke, en moderne federale wetten. Voor filosoof Judith Butler echter, ondermijnt *Antigone* de bestaande symboliek nog verregaander: namelijk vanuit het utopische macroniveau, vanuit een fundamenteel andere organisatie van menselijke cohabitatie, van levenden en doden, van mens en natuur. En dit is waar de Amazone aan bod komt: Ik denk dat de ‘symbolische orde’ van het Westen dringend in vraag moet gesteld worden en wel van buitenaf. Ze moet vanuit de uithoeken van het kapitalistisch systeem veranderd worden.”

De tragedies uit de Griekse Oudheid geven vorm aan de Westerse cultuur, zijn al honderden keren bestudeerd en opgevoerd, en vormen een onmisbaar onderdeel van het repertoire van Europese toneelhuizen. Nochtans geldt dit niet voor Latijns-Amerikaanse landen waar Griekse tragedies cultureel van minder belang zijn. Waarom deze keuze? Waarom deze ‘appropriatie’, om het zo te stellen, van *Antigone* door Brazilië, door de Amazone? Waarom niet andersom te werk gaan en de talloze verhalen uit de Amazone belichten die het verdienen om naar Europa gehaald te worden?

“Wat de Grieken honderden jaren geleden hebben gedaan, is de toe-eigening van mythes en verhalen uit de gebieden die ze veroverd hadden. Ze gebruikten ze om zo nieuwe mythes te vormen. *Antigone*, *Medea*, zelfs de allegorie van de figuur van Europa zelf: het zijn allemaal personages en mythes die de Griekse stadstaten zich toe-eigenden en waarmee ze de basis legden de Europese expansiegerichte, verfijnde cultuur. De verhalen van de gekoloniseerden werden de mythes van de kolonisators. In die zin, door eenvoudigweg *Antigone* of *Medea* in Berlijn of Gent op te voeren, zetten we de duizenden jaren oude traditie van culturele toe-eigening verder. Voor mij is het veel zinvoller om deze verhalen vandaag opnieuw uit het – ondertussen geglobaliseerde - Europese systeem te katapulteren zodat ze door de grensgebieden opnieuw worden toegeëigend, opnieuw worden gesocialiseerd. Er is [een prachtige documentaire](#) die over Kay Sara werd gemaakt na onze eerste repetitieblok in de lente van 2020 waarin ze zegt: ‘Ik kende het stuk *Antigone* niet, maar ik denk dat de persoon perfect bij mij past’.”

Hoe is dit project gestart?

“Zoals de meeste van mijn projecten, ongepland, door een ontmoeting. Toen de mensen van de MST en ik elkaar ontmoetten in 2019 – we waren op tournee in Brazilië met enkele van mijn stukken - zeiden ze dat ze graag met ons iets wilden maken. Ik toonde hen fragmenten van de film die ik net had opgenomen, *The New Gospel*, waarna zij mij een boek lieten zien dat in hun scholen wordt gebruikt: *Occupying the Bible (De bijbel bezetten)*. Ze begrepen onmiddellijk waar *The New Gospel* over ging: het zich toe-eigenen van een mythe, die van Jezus de revolutionair, door uitgestotenen, de mensen die naar de rand van onze hedendaagse maatschappij zijn geduwd. Nu doen we precies hetzelfde met *Antigone*: we stellen Sophocles niet enkel in vraag, we bezetten het stuk ook, met acteurs, met verhalen en met wijsheid uit de Amazone; net zoals de MST land bezet.”

Welke rol speelt de MST – de Movimento dos Trabalhadores Sem Terra - in deze productie? Hoe interpreteren zij *Antigone* en welk potentieel zien zij als politieke beweging in dit project?

“Ik denk niet dat het een toeval is dat het voorstel om *Antigone* te spelen van hen kwam – vanwege de landskwestie en het gevecht tegen een dictatoriale staat, beiden centrale thema's in het stuk. Toen we aan dit project begonnen, was Bolsonaro nog aan de macht. Douglas Estebam, een van onze twee Braziliaanse dramaturgen, werkte samen met Augusto Boal, de grondlegger van het Theatre of the Opressed. Op die manier staan we erg dicht bij elkaar in de brede opvatting over theater, het werken met amateurs, het mengen van podiumkunst met activisme, enzoverder.”

“De toe-eigening van mythes vormt ook een centraal onderdeel van de MST: de Bijbel, de bloedlijn van de ‘quilombos’ (mensen die ontsnapten uit de trans-Atlantische slavenhandel, *nvdr.*), de arbeidersbeweging alsook de recente geschiedenis van Brazilië - vooral dan de massamoorden door machtsmisbruik door de staat - alles speelt mee in onze hervertelling van *Antigone*. Bovendien staat de gender- en diversiteitskwestie die heel hard aanwezig is in *Antigone* absoluut centraal bij de MST. Tot slot vormt het aanwenden en de training van muzikale koren een vast onderdeel van het onderwijs en de politieke opleiding van de MST.”

“Het voorstel om een koor te vormen met overlevenden van de massamoord van 1996, maar ook het voorstel daar activisten van de ‘quilombos’ en de inheemse bevolking bij te betrekken, het onderhandelen over genderkwesties met dezelfde ernst als landskwesties, dit alles ligt volledig binnen de logica van de MST. En uiteraard is *Antigone* volledig herschreven binnenin deze toe-eigening: rituelen uit de Amazone nemen de plaats in van rituelen uit het Oude Griekenland, de koren zingen andere liederen, de muziek is opnieuw gecomponeerd. Toen ik het stuk voor de eerste keer las, vroeg iemand me: *Waarom ontdekt iedereen zich van het leven op het einde? De strijd is toch nooit geleverd?* Voilà, daarom hebben we het einde herschreven.”

Zoals Kay Sara's toespraak zegt, die zij eigenlijk in 2020 zou houden als opening van de Wiener Festwochen - en vervolgens online hield, als het eerste deel van the School of Resistance - staan wij als mensheid op de rand van de ecologische apocalyps. Het Amazonewoud, ook wel ‘Groene Long van onze Planeet’ genoemd, komt in het gedrang. Onze planeet, en zo ook de hele mensheid, staat voor een ultimatum waarvoor de mens zelf heeft gezorgd. Het lijkt erop dat zelfs pogingen om de catastrofe af te wenden de

ramp nog bespoedigen. Zoals bijvoorbeeld de regularisatiepogingen van Europese ondernemingen die vaak bijdragen aan het feit dat de verwoesting niet wordt vertraagd, maar verdoezeld wordt met kwaliteitslabels en andere vormen van *greenwashing*. Labels die opzettelijk alleen maar aan grote multinationals worden toegewezen. Hoe kan de opvoering van een Griekse tragedie die net draait rond de spanningen tussen natuur en mens, traditionele en moderne wetten, bijdragen tot het verwerken van de tragedie? Hoe kan theater, zoals jouw [Gents Manifest](#) verklaart, de wereld niet alleen beschrijven, maar ook veranderen?

“Die vraag staat centraal in mijn werk van de voorbije jaren. Tijdens het maken van *Orestes in Mosul* hebben we in de voormalige hoofdstad van de Islamitische Staat een filmschool opgericht samen met UNESCO. Een kwart van de studenten zijn meisjes en de kortfilms van onze eerste lichting studenten zijn nu te zien op allerlei filmfestivals doorheen Europa, wat op zich al een klein mirakel is. Of neem het tweede deel van mijn Trilogie van Klassieke Mythen, *The New Gospel*, in Zuid-Italië hebben we een distributienetwerk opgericht voor eerlijke tomatenhandel dat ondertussen al met meer dan 200 supermarkten in heel Europa samenwerkt. We zijn erin geslaagd om sinds 2019 meer dan 1.000 migranten te voorzien van werkcontracten. We hebben mensen gered van de slavernij en maffia en we hebben nieuwe Europese burgers gewonnen die nu in waardigheid kunnen leven. Ik zou het ronduit belachelijk gevonden hebben dat ik een Jezusfilm zou maken en daarbij de boodschap van het Nieuwe Testament niet letterlijk zou nemen: de laatsten zullen de eersten zijn.”

“Wat de Amazone betreft is het probleem tegelijkertijd heel simpel en complex, zoals je terecht opmerkte. Want uiteraard hebben de multinationals gereageerd op het nieuwe bewustzijn van de consument. Door allerlei zegels en labels op hun producten te plakken: ze produceren nu ‘fair trade’ palmolie, zogezegd zonder kappen en branden, en ze winnen nu geen traditionele diesel, maar biodiesel enzovoort. Nochtans tonen wetenschappelijke studies aan dat er achter deze etikettes vaak dezelfde verwoesting, schendingen van mensenrechten en gedwongen onteigeningen schuilen. De jungle wordt aan een hoger tempo ontbost sinds kapitalisme ‘groene’ producten vervaardigt, sinds soja en biodiesel in de globale goederencyclus zijn geïntroduceerd als ‘goede’ grondstoffen. Helaas is de CO₂-uitstoot van biodiesel drie keer groter dan de uitstoot van diesel uit fossiele brandstoffen. En elk zegel dat de EU goedkeurt, valt door de mand bij nader onderzoek. In elke staat waar wij *Antigone* produceren, zijn palmolieplantages van Europese bedrijven zoals Ferrero of Unilever.”

“Neem nu Ferrero: volgens studies door Global Witness and Save the Rainforest, kleeft er aan onze ‘eerlijk’ geproduceerde paashazen, gemaakt met ‘groene’ palmolie, eigenlijk het bloed van kleine landbouwers die met geweld van hun land zijn verjaagd. De paashazen ruiken naar de smeulende assen van verwoeste stukken Amazonewoud. Maar als je naar de websites surft van die bedrijven, kom je al heel snel terecht op lange artikels over duurzaamheid, eerlijke handel en herbebossing. Het gezicht van de verwoesting draagt een vriendelijke glimlach, wat ons terugbrengt bij *Antigone*.”

“Kreon is een interessant, sprankelend personage. Geen geschifte dictator, maar een door en door hip staatshoofd dat precies weet hoe hij uitbuiting en verwoesting moet verpakken, geheel in stijl van onze tijdsgeest. Dit is het punt waarop wij, samen met de MST, tussenkomen. We zullen bedrijven ontmaskeren op klassieke, activistische wijze en proberen om realistische alternatieven te tonen. Want zoals Kay Sara al zei in haar speech: ‘het is welletjes geweest met die waanzin’.”

Dit project begon in 2019. In de loop der jaren heb je met zoveel mensen aan deze voorstelling gewerkt, zowel in Europa als natuurlijk in Brazilië, waarbij je langdurige relaties hebt opgebouwd. Hoe hebben dit project en de vele samenwerkingen, vooral die met Kay Sara, zich ontwikkeld?

"We begonnen in 2019 samen met het MST te repeteren. Sindsdien heeft het project veel verschillende fases doorlopen: in het voorjaar van 2020 moest NTGent de repetities in de Amazonestaat Pará onderbreken vanwege Covid. De hoofdpersoon van het stuk, de inheemse actrice en activiste Kay Sara, opende in mei 2020 het Weense festival met een breed uitgemeten openingstoespraak. Na een fase in november 2020 begonnen vanaf oktober 2022 de repetities weer. Een grote campagne tegen greenwashing, samen met het MST, werd aan het theaterstuk gekoppeld, evenals de opnames van een videoclip. De heropvoering - op een bezette federale weg door het Amazonewoud - van het grootste bloedbad tegen activisten van de MST op 17 april 2023 veroorzaakte een groot schandaal in de Braziliaanse en internationale media. Op 13 mei vindt de Europese première van het stuk plaats in NTGent, als start van een internationale tournee. De Braziliaanse actrices en acteurs en de activisten van MST zullen vooral op video aanwezig zijn. Ook Kay Sara, vertolkster van Antigone, besloot alleen op het scherm aanwezig te zijn. Wij beiden begrepen pas tijdens de filmopnames in Brazilië en tijdens de laatste weken van de repetities in Europa, dat Kay Sara's plaats is in haar thuisland, als onderdeel van de politieke Braziliaanse strijd, en dat zij in de Europese versie van 'Antigone in de Amazone' alleen op video aanwezig zal zijn. Het is een nieuwe wending in dit project dat we sinds vele jaren samen ontwikkelen: een logisch resultaat van onze gezamenlijke artistieke en politieke samenwerking op twee continenten - een project dat groter is dan wie er ook bij betrokken is."

LEES [HIER](#) DE VOLLEDIGE SPEECH VAN KAY SARA OP WIENER FESTWOCHEN (Engels)